

SZABÓ SZABOLCS

DINAMIKA NÉLKÜLI TENGELYEK – A TÁPIÓMENTE

Vizsgálatunk célja a Tápiómente társadalmi és gazdasági helyzetének elemzése, kiemelt figyelmet fordítva az utóbbi évtizedben Budapesten és környékén tapasztalható szuburbanizációs folyamatokkal való kapcsolatára. A vizsgált térség *a fővároshoz közel fekszik, a Közép-magyarországi régió keleti részén, mégis szerteágazó társadalmi-gazdasági problémákkal jellemezhető.* Mindez jelentős részben annak a következménye, hogy fekvéséből adódóan a Tápiómente közlekedési adottságai kifejezetten rossznak nevezhetők, ún. közlekedési árnyékhelyzetben van. A 31-es út nem biztosítja a megfelelő közlekedési feltételeket az M3 és M5 között fekvő területen (*Burányi et al. 1999*). Mindez a térségen belüli közlekedést is nehézkesség teszi, hiszen a meglévő utak túlterheltek, és a közeljövőben nem is várható változás ezen a téren.

A térség helyzetére nagy hatással van, hogy a Közép-magyarországi régiónak a fővárostól távolabb elhelyezkedő, és egyben egyik legfejletlenebb részében fekszik. A térség kedvezőtlen helyzetét mutatja, hogy a Nagykátai kistérség, amely a Tápiómente jelentős részét lefedi, korábban „hátrányos helyzetű” besorolást kapott (91/2001 (VI. 15). Kormányrendelet). Ez a „kiváltságos” helyzet 2004-ben megszűnt, és így három éves átmeneti időszak után kikerül a kedvezményezett körből (64/2004. (IV. 15). Kormányrendelet). Ennek következtében bizonyos fejlesztési forrásokhoz nem, más forrásokhoz pedig kedvezőtlenebb feltételekkel juthat hozzá.

A térség alaposabb megismerés érdekében egy kiválasztott településen, Farnoson, kérdőíves felméréssel, interjúk készítésével, és lakossági fórum szervezésével vizsgálatot végzetünk, melynek célja az előzőeken túl a lakosság térhasználatának az elemzése, a térbeli aktivitást vizsgálva. E vizsgálatok segítségével a térség periférikus helyzete, a statisztikai elemzésen túlmenően, mélyebben vizsgálható.

A Tápiómente lehatárolása

A Tápiómente¹ (mint „kistáj” megnevezése, mely a Tápiót övező területet jelöli) néprajzi eredetűnek tekinthető, és napjainkban is fontos szerepet játszik a térség lakosságának identitásában (több civil szervezet, valamint a térségben szervezett rendezvények is nevükben őrzik). Azonban sem természetföldrajzi sem közigazgatási szempontból nem tekinthető egységesnek (*1. térkép*).

Természetföldrajzi adottságai alapján a Tápiómente három részre tagolható: középső részén a Tápió-vidék helyezkedik el, keleti része a Hatvani-síksághoz, nyugati része pedig a Monor–Irsai-dombvidékhez tartozik (*Marosi-Somogyi 1990*). Természetföldrajzi szempontból a Tápió a térség meghatározó vonala, hiszen egy néhol kiszélesedő, néhol összeszűkülő völgyben gyakorlatilag kettévágja a térséget. A Tápió völgye a közlekedésre is hatást gyakorol, hiszen a folyóvölgyben épült meg a Budapest-Újszász-Szolnok vasútvonal, majd később az úthálózat is a természetföldrajzi adottságokhoz alkalmazkodva épült ki.

Közigazgatási szempontból az 1993-ban kialakult, és azóta többször módosított kistérségi rendszerben (legutóbb 244/2003 (XII. 18). Kormányrendelet alapján) szintén nem egységes a Tápiómente, napjainkban a Nagykátai és a Monori kistérséghez tartoznak a Tápiómente települései.

A térséget csak a Tápiómenti Területfejlesztési Társulás kezeli egységesen², melyet a térség önkormányzatai önkéntes alapon szerveztek meg 1996-ban, bízva abban, hogy a térség együttes és koordinált kezelése hozzájárulhat a fejlődéshez. Az alapító 16 településhez később még 4 település csatlakozott, így ma a társulás tagjai: Bénye, Farnos, Jászfelsőszentgyörgy, Káva, Kóka, Mende, Nagykáta, Pánd, Süllyás, Szentlőrincváta, Szentmártonkáta, Tápióbicske, Tápiógyörgye, Tápióság, Tápiószecső, Tápiószele, Tápiószentmárton, Tóalmás, Újszilvás, Úri. A vizsgálat

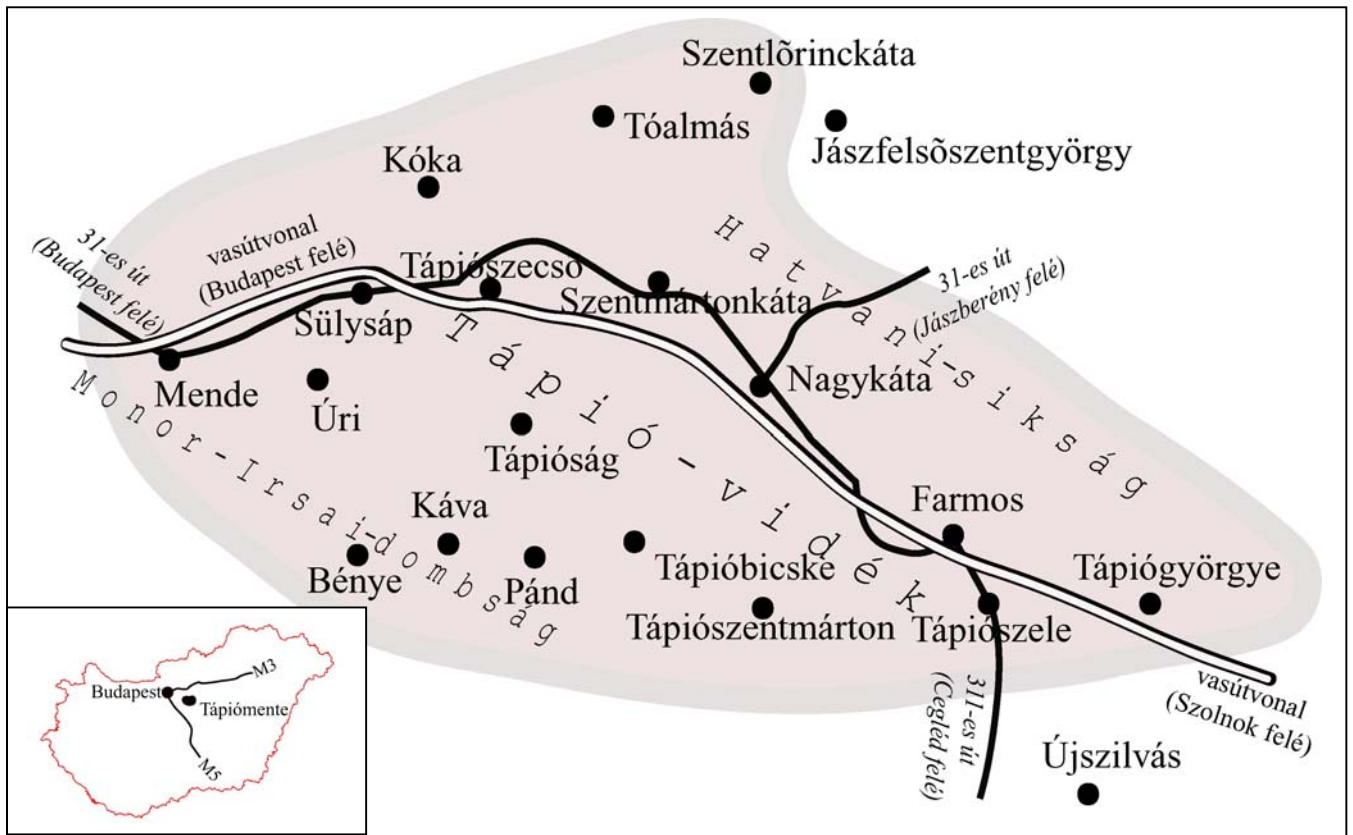
---

¹ A Tápiómente elnevezés elsősorban a helyi szájhagyományban jelenik meg. A Magyar Néprajzi Lexikon (*Orutay 1977-82*), és a Magyarország atlasza (*Papp-Váry 1999*) a Tápió-vidék elnevezést használja, de a Ceglédi Kossuth Múzeum, mely kezeli a Cegléd és vonzaskörzete néprajzi régió néprajzi gyűjteményét, Tápiómente néven említi a térséget.

² 2004-ben csatlakozott a Tápiómenti Területfejlesztési Társuláshoz Jászfelsőszentgyörgy (Jászberényi kistérség) és Újszilvás (Ceglédi kistérség), de ennek kizárólagos oka a tervezett csatornázás megtervezése és lebonyolítása volt. Az említett két település tehát nem része a Tápiómentének, így jelen vizsgálatnak sem részei.

során a társuláshoz csatlakozott önkormányzatok által alkotott egységet feleltettük meg a Tápiómentének, kivéve az említett Jászfelsőszentgyörgyöt és Újszilvást.

1. térkép. A Tápiómente

Forrás: Saját szerkesztés

A Tápiómente társadalmi helyzete

A térség népesszáma az utóbbi évtizedekben erőteljesen ingadozott. Az állandó népesség száma 1960-as évekig növekedett, majd egy jelentős csökkenés után az 1990-es években újra növekedésnek indult, és mára már majdnem elérte a korábbi csúcértéket. Az utóbbi évtizedben tapasztalható növekedés azonban nem a természetes szaporodás következménye, hanem a budapesti agglomerációban megfigyelhető egyre erősödő szuburbanizációé (1. táblázat). Jól látható, hogy az elveszületések száma éves szinten kb. 300 fővel csökkent az utóbbi 2 évtizedben, míg a halálozásoké szinten ugyanennyivel nőtt. Tehát a Tápiómentére természetes fogyás jellemző, melyet csak az 1990-es években pozitív irányba fordult vándorlási mérleg ellensúlyoz. Mindezek következtében a tényleges szaporodás értéke az utóbbi bő évtizedben valamivel több, mint 600 fő évente. Ez a folyamat nem minden szempontból pozitív. Mivel a kistérség viszonylag messze fekszik a fővárostól, ezért elsősorban olyan emberek költöznek ide, akik nem tudják városi háztartásukat

fenntartani, mert az ottani munkaerőpiacról kiszorultak (*Burányi et. al 1999*). Általában a budapesti lakásuk eladási ára, és a vidéken vásárolt ház, vagy lakás vételi ára közötti különbözetről élnek egy ideig, majd ezt követően a települési önkormányzatok szociális támogatására szorulnak. Emellett megfigyelhető a jól képzett fiatalok elvándorlása is, tehát kedvezőtlen népességcseréről beszélhetünk. Ez a jelenség, kiegészülve az eltérő viselkedéskultúra és szocializációs háttérrel, több településen okoz problémát az „öslakosok” és a frissen betelepülők között³. E folyamat alapos vizsgálata azonban még nem történt meg a térségben, így csak az interjúkban elhangzottakra támaszkodhatunk.

1. táblázat A Tápiómente népmozgalmi mutatóinak változása 1970-2001.

<i>Időszak</i>	<i>Élveszületések száma (fő)</i>	<i>Halálozások száma (fő)</i>	<i>Természetes szaporodás (fő)</i>	<i>Vándorlási különbözet (fő)</i>	<i>Tényleges szaporodás (fő)</i>
1970-79	12453	10232	2221	-2004	217
1980-89	8999	11983	-2987	-2568	-5555
1990-01	9127	13096	-3969	10582	6613

Forrás: KSH Népszámlálási adatok

A foglalkoztatottsággal kapcsolatban elmondható, hogy a munkanélküliek aránya a legmagasabbak között van Pest-megyében, hasonló vagy magasabb értékeket csak a Dabasi, Ceglédi és Szobi kistérségekben tapasztalhatunk. (*KSH 2002*). Sajnálatosnak nevezhető az, hogy a regisztrált munkanélküliek 40%-a tartós munkanélküli, azaz több mint 180 napja nincs munkája. A munkanélküliség részben összefügg a képzettség színvonalával is. A Tápiómente 15 évesnél idősebb lakosságának 84%-a rendelkezik legalább általános iskolai végzettséggel, de az esetek majd 50%-ában ez a legmagasabb iskolai végzettség is egyben. Középiskolai végzettséggel a 18 évesnél idősebbek 23%-a rendelkezik, kétharmaduk érettségi nélkül. A felsőfokú végzettségük aránya a 25 év felettiek között alig 5% (*KSH 2003*). Ezek az értékek a régióban a legalacsonyabbnak számítanak⁴, de országos

³ *Boros Zoltán, Kollár Ferenc* szóbeli közlése alapján.

⁴ Kivéve az általános iskolai végzettségük arányát tekintve a 15 évnél fiatalabb népesség között, ott ugyanis a Dabasi kistérség áll az utolsó helyen.

viszonylatban is rossznak tekinthetőek. Természetesen ebben szerepet játszhat az előzőekben említett kedvezőtlen lakosságcsere is.

A gazdaság helyzete

A térség gazdasági helyzetét nagyban befolyásolja az, hogy a rendszerváltozást követően több üzem bezárta kapuit, másutt visszaesett a termelés, így a helyi munkaerő-kereslet jelentősen csökkent. Hasonlóképpen jártak a korábbi mezőgazdasági termelészövetkezetek üzemei, majd később maguknak a termelészövetkezeteknek egy része is. Az 1990-es években már megjelentek új befektetők is, minek következtében helyben, azon belül is elsősorban Nagykatán (pl. SCA Packaging Hungary, Clarion Hungary), egyre több munkahely létesült. Természetesen a korábban említett kedvezőtlen közlekedés-földrajzi helyzet, valamint az iskolai végzettség alacsony színvonala nem igazán ideális vonzó tényező. Napjainkban az 1000 főre jutó gazdasági vállalkozások száma (51) ebben a kistérségben a legalacsonyabb a régióban és azok is inkább kis- és középvállalkozások. A 10 főnél több alkalmazottat foglalkoztató cégek száma mindössze 124. Döntő többségük ipari- és építőipari, kereskedelmi, illetve egyéb szolgáltatási tevékenységet folytat (*KSH 2003*). Az egyéni vállalkozások száma szintén alacsony (5792), vagyis a lakosság gazdasági aktivitása nem kielégítő. Az egyéni vállalkozók döntő többsége alapvetően szolgáltatási tevékenységgel foglalkozik (*Burányi et. al. 1999*).

A térség gazdasági helyzete nem tekinthető ideálisnak azért sem, mert Nagykatá méreténél és gazdasági súlyánál fogva nem képes valódi központként funkcionálni. Különösen erős a főváros vonzó-elszívó hatása a kistérségre. A foglalkoztatottak kénytelenek lakóhelyüktől viszonylag távol eső munkahelyen dolgozni. Bár a rendszerváltozáshoz kapcsolódó gazdasági visszaesés kapcsán az ingázók száma csökkent, napjainkban arányuk már magasabb, mint az 1980-as években. A visszaesés oka az volt, hogy a rendszerváltozást követően az ingázókat az elsők között bocsátották el a megnövekedett utaztatási költségek miatt. A rendszerváltozás előtt az ingázási csúcs idején a helyben lakó foglalkoztatottak több mint 53%-a ingázott, többségük Budapestre (*Burányi et. al. 1999*). A 2001. évi Népszámlálás adatai szerint a Társulás területén a foglalkoztatottak 57%-a ingázik, közülük 68% Budapestre. (2. táblázat). Budapesten kívül más település nem tud jelentős vonzó hatást gyakorolni a térségre. Még a térség központjának nevezhető

Nagykátára sem ingáznak sokan. Meglepő módon a környező nagyobb településeken (Cegléd, Jászberény, Szolnok) sem vállalnak munkát tömegesen. Mindezt jól szemlélteti, hogy Szentlőrinc-káta kivételével, ahol Jászberény az első számú céltelepülés, minden településről Budapestre ingáznak a legtöbben.

2. táblázat Az ingázók legfontosabb céltelepülései a Tápiómenti Területfejlesztési Társulás településein, 2001.

<i>Céltelepülés</i>	<i>Ingázók száma</i>
Budapest	9750
Nagykátá	1066
Sülysáp	504
Jászberény	347
Monor	310
Tápiószecső	243
Tápiószele	223
Cegléd	155
Vecsés	153
Gyömrő	107
Szentlőrinc-káta	94
Mende	89
Szolnok	81
Ecsér	75
Tápióbicske	71
Tápiószentmárton	68
Szentmártonkáta	58
Kóka	56
Tóalmás	53
Egyéb településre ingázó	919
Ingázók száma összesen	14422⁵
Helyben dolgozók száma összesen	10628

Forrás: KSH Népszámlálási adatok

A második helyen 8 esetben Nagykátá (Tápióbicske, Tápióság, Farnos, Szentmártonkáta, Tápiógyörgye, Tápiószele, Tápiószentmárton, Pánd), 4 esetben Sülysáp (Kóka, Mende, Tápiószecső, Uri), két esetben Monor (Bénye, Káva), valamint 1-1 esetben Budapest (Szentlőrinc-káta), Jászberény (Nagykátá), Mende (Sülysáp), és Szentlőrinc-káta (Tóalmás) áll. Cegléd legjobb helyezése csupán a 3.

⁵ Ezen kívül 1877 fő ingázik más településre.

hely (Tápiószele, Tápiószentmáron), Szolnoké pedig csupán a 4. (Tápógyörgye, Tápiószele).

A gazdasági helyzet vizsgálatakor mindenképpen vissza kell térnünk a mezőgazdaságra. A térség adottságai nem a legkedvezőbbek, ezért a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya alig több mint 3%. A korábbi termelőszövetkezetek nagyobb része tönkrement, és inkább csak a maradványaikon létrejött társas vállalkozások (120), valamint egyéni vállalkozások (229) működnek. A Tápiómentén a talaj minősége kifejezetten rossznak nevezhető, jellemzően 15-20 AK. Ezért, bár országos viszonylatban magas a gazdasági társaságok és az egyéni gazdálkodók által művelt átlagos földterület (*AMO 2001*), a termesztett növények terméshozama (gabonafélék, szántóföldi zöldségfélék, repce) alacsony. A mezőgazdasági termelés értékét tekintve a társas vállalkozások még el tudják érni az Alföld egészére jellemző értéket, de az egyéni gazdálkodók már az egyik legalacsonyabb egy gazdálkodóra jutó termelési értékkel jellemezhetőek. A térségben talán csak az utóbbi évtizedekben elterjedt fóliasátras zöldségtermesztésnek van jövője. Az intenzív kertészettel foglalkozó egyéni gazdálkodók száma kifejezetten magas a Duna-Tisza közének ezen a részén, akik elsősorban a fővárosi piacra termelnek.

Mindezek tükrében nem véletlen, hogy komplex versenyhátránnyal jellemezhető a kistérség (*Nemes Nagy 2004*). A kistérség periférikus helyzetét az interjúalanyok egyike kifejező módon a „*Pest megye Szabolcsa*” elnevezéssel jellemezte.

Farmos társadalmi-gazdasági helyzete

A Tápiómente alaposabb megismerése céljából egy kiválasztott mintatelepülés (Farnos) példáján keresztül ismertetjük a térség alapvető társadalmi-gazdasági jellemzőit.

A település kiválasztásának indoka, hogy a települést érinti a Tápiómentét átszelő vasúti fővonal (Budapest-Újszász-Szolnok), a foglalkoztatottak között magas az ingázók aránya, és a térség nevét is adó Tápió valamint a Hajta is Farnos

határában folynak, melyek a település hétköznapi életére is jelentős hatást gyakorolnak. (Kiss 1968). Az egykori vizes-mocsaras élőhelyek mára jórészt kiszáradtak, de még mindig nagy méretű nádas és szikes található a falu határában. Mivel ritka növények is előfordulnak a környéken, ezért nagy területen tájvédelmi körzetet jelöltek ki. Mindezek alapján Farnos a Tápiómente egészére jellemző adottságokkal rendelkezik, melyek ideális mintatelepüléssé teszik.

A lakosság száma, hasonlóan a Tápiómente egészéhez, az 1960-as évekig dinamikusan növekedett, ekkor közel 4100 lakosa volt a falunak. Ezt követően az 1990-es évek elejéig csökkent a népesség száma. Az 1990-es években azonban, az előzőekben már említett bevándorlás felerősödése miatt, újra gyors népességnövekedés indult el. Jelenleg valamivel több, mint 3700 fő lakik a faluban. Itt is megfigyelhető az egész térségre jellemző folyamat, vagyis a születési és halálozási arányszámok folyamatosan romlása, de az intenzív bevándorlás Farnoson is növekvő lélekszámot eredményez (3. táblázat). A bevándorlók jórészt a fővárosból kiszoruló alacsony státusú emberek, akik főként a falu külterületén, az egykori szőlőskertekben álló kis alapterületű, és alacsony komfortfokozatú házakba költöztek. A helyi „öslakosság” és a beköltözők között jól tapintható ellentét feszül, mivel körükben magas a munkanélküliség, és sokan szinte kizárólag a szociális segélyekből élnek⁶. A felmerülő problémák közé sorolható az eltérő viselkedési kultúra is. Természetesen előnyös oldala is van a növekvő népességnek, hiszen ezáltal a falu bevételei növekednek, valamint a helyi általános iskolában is növekvő tendenciájú a gyerekszám. Ez lehetővé teszi, hogy minden évben két osztályt indítsanak, és így hosszú távra biztosítsák a helyi oktatás fennmaradását.

3. táblázat Farnos népmozgalmi mutatóinak változása 1979-2001

<i>Időszak</i>	<i>Élveszületés</i>	<i>Halálozás</i>	<i>Természetes szaporodás</i>	<i>Vándorlási különbözet</i>	<i>Tényleges szaporodás</i>
1970-79	581	427	154	-170	-16
1980-89	385	557	-172	-252	-424
1990-2001	386	608	-222	587	365

Forrás: KSH Népszámlálási adatok

⁶ Boros Zoltán, Kollár Ferenc szóbeli közlése alapján.

A település gazdasági helyzete korántsem tekinthető kedvezőnek, helyben meglehetősen kevés munkahely van. A 2001. évi Népszámlálás adatai szerint közel 1200 foglalkoztatott él a településen, de közülük csupán 367 fő dolgozik helyben. A három legnagyobb farmosi vállalkozás összesen alig 100 főt foglalkoztat. Ezen kívül a helyi általános iskola foglalkoztat még 28 pedagógust⁷, a Tápió és Vidéke ÁFÉSZ által bérbe adott üzlethelységeken pedig idénytől függően 20-25 ember dolgozik⁸.

A legtöbb embert a helyi szolgáltatás (elsősorban a kereskedelem) foglalkoztatja. Összesen 59 olyan üzlet működik Farnoson, ahol valamilyen szolgáltatást lehet igénybe venni. A kis alapterületű élelmiszerboltokból található a legtöbb, de magas számban találhatunk különböző vendéglátóhelyeket (4. táblázat). A falusi életvitelre utal a zöldség- és gyümölcsárúsító helyek alacsony, valamint a táp- és takarmányboltok magas száma. Ezek nagy része családi vállalkozásban működik, de így is sok helyi lakos számára biztosít munkalehetőséget.

4. táblázat A Farnoson található üzletek

<i>Üzlet típusa</i>	<i>Száma</i>
<i>Élelmiszer</i>	14
<i>Vendéglátás</i>	11
<i>Fodrászat-kozmetika</i>	8
<i>Műszaki cikkek</i>	5
<i>Ruházat</i>	4
<i>Zöldség-gyümölcs</i>	4
<i>Táp-takarmány</i>	4
<i>Egyéb</i>	9
<i>Összesen</i>	59

Forrás: Saját adatgyűjtés

Egyes vélemények szerint azonban csak néhány családi vállalkozás lehet hosszabb távon életképes⁹. Az iparból élők elsősorban a faluban működő három nagyobb cégnél, valamint vállalkozóként dolgoznak. A Seminis Hungária Seeds Ltd. a legnagyobb foglalkoztató (idénytől függően 40-45 fő). A kaliforniai székhelyű cég a

⁷ Bár csak a tanári kar fele helyi lakos, a többiek Jászberényből, Tápiószeléről és Tápiógyörgyéről ingáznak (Kollár Ferenc szóbeli közlése alapján)

⁸ Kiss Sándor szóbeli közlése alapján.

⁹ Kiss Sándor szóbeli közlése alapján

szomszédos Tápiószelén már több mint egy évtizede működő vetőmagüzem szakmai tapasztalataira alapozva építette fel 2002-ben egyik európai központját Farnoson. Az üzemben ennek megfelelően elsősorban farmosi és tápiószelei alkalmazottak dolgoznak. Mivel az itt folyó munka minősége megfelel a befektető elvárásainak, ezért a közeljövőben az üzemcsarnok bővítését tervezik. Ezen kívül a könnyűipar képviselteti magát. A 3Ász Kft. 1995 óta működik az egykori tanyai iskola helyén, és alapvetően zoknigyártással és harisnyaforgalmazással foglalkozik (20-25 fő). A Kenguru-Gold Kft. szintén az 1990-es években alapított üzemet Farnoson, és a 3Ász Kft.-hez hasonlóan elsősorban helyi női munkaerőt foglalkoztat (36 fő). Kérdés az, hogy a jövőben mennyire tudnak majd megbirkózni az olcsó távol-keleti árukkal. Amennyiben ez a két üzem is bezárná a kapuját, akkor a különösen nehéz helyzetbe kerülne a település.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak elsősorban az egykori termelészövetkezet maradványain létrejött vállalkozásban dolgozik. Az egyéni gazdálkodók között van néhány nagyobb területen (20-30 hektár) gazdálkodó, de jellemzőbb az 1-2 ha területen folytatott kiegészítő gazdálkodás. A legfontosabb termesztett növények a gabonafélék, a napraforgó, a szabadföldi zöldségfélék és a repcé¹⁰. A termelést több tényező is nehezíti. Napjainkban az egyik legfontosabb tényező a mezőgazdasági termelésben az, hogy a falu határában található természetvédelmi területen (Tápió-Hajta Vidéke Tájvédelmi Körzet) speciális szempontokat kell érvényesíteni a termelés során¹¹. A szántóföldi gazdálkodást nehezíti a termőföldek alacsony aranykorona értéke (17,8 AK – KSH 2000), valamint az értékesítés problémák is. A közelben csak kisebb malmok működnek (Tápiószele, Jászberény), ezért a termést nagy távolságba kell elszállítani. Korábban a termelészövetkezetnek volt paradicsomfeldolgozó üzeme a faluban, de ez már nem működök, így a fóliasátrakban termelt zöldségeket is Budapestre kell szállítani. Az utóbbi idők szeszélyes időjárása rányomta a bélyegét a termelés minőségére és mennyiségére, ráadásul az Európai Unióhoz történt csatlakozás után a felvásárlási árakat lenyomták a külföldről beáramlott áruk. Kiutat jelenthetne a rossz minőségű szántóföldek rétté vagy legelővé alakítása, illetve a termelés takarmánynövényekre

---

¹⁰ Szinoh István közlése alapján

¹¹ A felmérés során még folyamatban volt a NATURA 2000 programba bevont területek kijelölése, de már többen felvetették a lakossági fórumon, hogy nehezíti a mezőgazdasági termelést.

történő átállítása. Az átállást keresleti oldalról azonban nehezíti, hogy a településen korábban elterjedt szarvasmarhatartás szinte megszűnt, mára már csak 13 háznál tartanak szarvasmarhát¹². A gazdák többsége mindössze 2-4 tehenet tart, és összesen kb. 400 liter tejet adnak le naponta a faluban működő tejátvevőben. Mindössze egy nagyobb szarvasmarha telep van a faluban, ahol szintén jelentősen csökkent a tehenek száma az utóbbi időben, és már csak 20 tehenet tartanak. Ebben a gazdaságban naponta kb. 350 liter tejet termelnek, de a tulajdonos a közeljövőben felszámolja a telepet¹³. A szarvasmarhatartás visszaesésének oka az, hogy, a tej felvásárlási ára alacsony, ezért nem tudnak gazdaságosan termelni.

A foglalkoztatottak nagyobb része azonban nem Farnoson, hanem a környező településeken talál munkát, Budapesten 440 fő, Nagykátán 95 fő, Tápiószelén 71 fő, Cegléden 12 fő, Szolnokon 12 fő, Tápiógyörgyén 9 fő, egyéb településen 108 fő, változó településen pedig 77 fő. Az ingázók jellemzően férfiak (65%), középkorúak (53%-uk 30-49 év közötti), érettségivel alacsonyabb végzettségűek (70%), és többségük a terciér szektorban dolgozik (5. táblázat). Ezek az adatok jól mutatják, hogy az ingázók jellemzően alacsony képzettséget kívánó betanított munkát végeznek. Fontos megjegyezni, hogy a tanulók ingázási irányai nem esnek egybe a foglalkoztatottakéval. A legfontosabb céltelepülések a gimnáziumokban továbbtanulóknál Jászberény, Cegléd, Szolnok, Nagykáta (a végzősök 76%-a gimnáziumban tanul tovább), a szakmunkásképzőbe továbbtanulók esetében pedig Cegléd, Jászberény, Nagykáta (24%)¹⁴. Összesen kb. 180-an tanulnak más településen, a főiskolai és egyetemi hallgatókkal együtt.

Természetesen Farnosra is ingáznak foglalkoztatottak a környező településekről, bár sokkal alacsonyabb számban. A más településekről bejáró foglalkoztatottak száma nem haladja meg a 100-at, a tanulóké pedig az 50-et.

5. táblázat A helyben dolgozók és ingázók megoszlása ágazat szerint, 2001

<i>Tevékenység</i>	<i>Helyben dolgozók száma</i>	<i>Ingázók száma</i>
Mezőgazdaság	63	34

¹² Bozóky Béláné szóbeli közlése alapján

¹³ Nagy István szóbeli közlése alapján.

¹⁴ Kollár Ferenc szóbeli közlése alapján.

Ipar, építőipar	83 ¹⁵	368
Szolgáltatás	221	422
Összesen	367	827

Forrás: KSH Népszámlálási adatok

Mivel helyben kevés vállalkozás működik, az önkormányzat nehéz anyagi helyzetben van, gyakran még a fejlesztési pályázatokhoz szükséges önrészt is nehezen tudja előteremteni. Az egész Tápiómentére jellemző, hogy olyan célra pályáznak az önkormányzatok, amit már nem lehet tovább halasztani, vagy kénytelen olyan pályázatokon indulni (sokszor ad hoc jelleggel), melyeket 100%-ban finanszíroz a kiíró¹⁶. Jelenleg a helyi ivóvíz-hálózat fejlesztésére, a kommunális hulladék elhelyezésére, valamint a kommunális szennyvíz kezelésére koncentrálnak. Azonban a két utóbbi beruházásnál egyelőre csak a pályázati szakaszban tartanak. Az utóbbi kettővel különösen sok probléma adódott, hiszen sok település összefogására van szükség, amit elég nehéz megvalósítani. A fejlesztéseket nehezíti az a tény is, hogy a község településrendezési terve csak 2004. december 31-i határidővel készült el.

A jövőben Farnos fejlődése szempontjából mindenféleképpen fontos a fenti célok megvalósítása, kiegészülve a közúthálózat fejlesztésével (elsősorban a településeket elkerülő utak építése, valamint a meglévő úthálózat, elsősorban a 31-es út, fejlesztése révén). Ebben az esetben további befektetők is érkehetnek a településre, vagy a környezetében fekvő településekre. Ezen kívül kitörési pont lehet a turizmus is. A lakossági fórumon úgy tűnt, hogy lenne fogadókészség a lakosság körében a falusi-turizmus feltételeinek a kialakítására, de teljesen az elejéről kellene kezdeni a szükséges infrastruktúra kiépítését (szálláshelyek, vendéglátás stb.), és meg kellene keresni a térség szimbólumait is (a lakossági fórumon felmerült ötletek: valamilyen gyümölcs, lekvár, gólya, tájvédelmi körzetre alapozva a természeti értékek).

Farnos lakosságának térhasználat, és közlekedési szokása

¹⁵ 2001-ben még nem működött a Seminis farmosi üzeme, melyben jelenleg kb. 20-25 helyi foglalkoztatott dolgozik.

¹⁶ Bori Attila szóbeli közlése alapján.

Egy település életében nagyon fontos az, hogy a lakosok a helyben nem elérhető árukat és szolgáltatásokat, valamint munkahelyüket milyen módon és mennyi idő alatt tudják elérni ill., igénybe venni. Ez alapvetően meghatározza az ott lakók életkörülményeit. Ezeket az információkat természetesen csak személyes találkozás alkalmával, kérdőíves felmérés segítségével lehet megszerezni. 2004. július 11-18 között 5 kérdezőbiztos¹⁷ segítségével felmérést végeztünk Farnoson. A felmérés véletlen mintavétellel történt, mely során összesen 216 főt kérdeztünk meg.

A megkérdezett foglalkoztatottak ingázási szokásai szoros kapcsolatban vannak a korábban elemzett népszámlálási adatokkal: 15 fő dolgozik helyben, 42 ingázik. A legfontosabb céltelepülés természetesen Budapest (20 fő), majd Nagykáta (4 fő), Jászberény (3 fő), Szolnok (2 fő), Tápiószele (2 fő), egyéb településre 8 fő, változó településre 3 fő ingázik. A megkérdezettek több mint fele (51%) azért ingázik naponta más településre, mert helyben semmilyen munkalehetőséget nem talál, 37%-uk pedig nem talál végzettségének, vagy elvárásainak megfelelő munkahelyet. Az ingázás gyakorisága egy kivétellel (Elekre jár dolgozni egy fő) napi rendszerességű. A legtöbb ingázó által választott közlekedés eszköz Budapest és Nagykáta esetében a vonat, de meglepő módon a közvetlen vasúti kapcsolat ellenére Szolnok esetében nem egyértelmű a vasút fölénye. Jászberény és Cegléd esetében a vonat értelemszerűen kiesik, és a buszközlekedés hiányosságai miatt inkább személygépkocsival közlekednek. Erre a hiányosságra utal az is, hogy a szomszédos Tápiószele sem busszal ingáznak az emberek, hanem személygépkocsival. A közlekedési eszköz kiválasztását a vonat és a busz esetében elsősorban az alternatíva hiánya magyarázza, a személygépkocsinál pedig a busz ill., vasúti menetrend hiányosságai, valamint kényelem és a gyorsaság.

Az ingázóknak az egyes közlekedési módokról alkotott képe igen vegyes. A vonattal ingázók fele-fele arányban elégedettek és elégedetlenek a szolgáltatás színvonalával. Legtöbbször a rossz szellőzést, a piszkos vagonokat, és a késéseket említik problémaként. A busszal már csak az utasok negyede (24%) elégedetlen, főleg a menetrend hiányosságai és a lassúsága miatt.

---

¹⁷ Buda Dávid, Hári Beáta, Módos Rita, Ódor Noémi, Tóth János – II. évf. geográfus és földrajz szakos hallgatók

Az egyes közlekedési lehetőségekről a lakosság által alkotott képet részletesebben is vizsgáltuk azok pontozásos értékelésére kérve a megkérdezetteket (ún. *Likert skálát* alkalmazva, ahol az 1-es osztályzat a nagyon rossz, az 5-ös osztályzat a kiváló – *Babbie 1996*). A megkérdezettek ez alapján a vonatok járatsűrűségével alapvetően elégedettek, de azok sebességével és a tisztaságával már kevésbe (*6. táblázat*). A buszokkal kapcsolatban pont fordított a helyzet, vagyis a járatsűrűség hagy kívánnivalót maga után, míg a tisztaságuk és sebességük jónak mondható. A vasúti- és a buszközlekedés eltérő értékelésében nyilván szerepet játszik az a tény is, hogy a legközelebbi buszmegálló átlagosan 250-400 m távolságban van a megkérdezettek lakhelyétől, míg a falu szélén lévő vasútállomás átlagosan 550-700 méter távolságban. A közúti közlekedéssel kapcsolatban már sokkal rosszabb a helyzet, hiszen mind az utak állapotát, mind a forgalom erősségét elég rossznak minősítették. Ennek alapvető oka a falun áthaladó tranzitforgalom, amelyet a falu lakossága általában elviselhetetlennek tart.

6. táblázat A közlekedési lehetőség minősítése a megkérdezettek körében

<i>A minősítés tárgya</i>	<i>Pontszám</i>
Buszok minősége és tisztasága	3.6
Buszok sebessége	3.8
Buszok járatsűrűsége	3.1
Utak állapota	2.3
Forgalom erőssége az utakon	2.3
Vasúti kocsik minősége és tisztasága	3.1
Vonatok sebessége	3.2
Vonatok járatsűrűsége	4.2

Összességében Farnos közlekedési helyzetével, a környező települések elérhetőségével a megkérdezettek 71%-a elégedett, ami igen kedvezőnek nevezhető. Mindezt alátámasztja az is, hogy a megkérdezettek közül mindössze 20 fő tervezi, hogy elköltözik a településről. A legtöbben Budapestet (5 fő), valamint általánosságban Pest megyét (5 fő) jelölték meg a számukra kívánatos lakhelynek.

Fontos vizsgálati szempont volt az, hogy a megkérdezettek különböző áruk vásárlása, és szolgáltatások igénybe vétele során hogyan használják a teret, vagyis mely településekre járnak rendszeresen, és milyen céllal. A vizsgálat során a közlekedési módot, és a közlekedésre fordított időt is figyelembe vettük (*7. táblázat*).

A háziorvosi ellátást szinte minden megkérdezett helyben veszi igénybe, értelemszerűen, elsősorban kerékpárral (87 említés), vagy gyalog (74 említés), de még a falun belüli közlekedésnél is nagyobb arányban említették a személygépjárművet (26 említés).

A szakorvosi ellátást legtöbben a kistérség központjában, Nagykátán veszik igénybe. Ezen kívül sokan járnak Budapestre, Ceglédre. Budapestre és Nagykátára, többségük vonattal. Nagykáta és Cegléd esetében azonban sokan utaznak személygépkocsival (57 ill., 12 említés) illetve ennek hiányában busszal. Fontos megjegyezni azt is, hogy szakorvoshoz illetve kórházba sok idős embert mentővel visznek, amely azonban túlságosan is hosszadalmas utazási időt eredményez a sok kitérő miatt.

Különböző hivatalos ügyek (rendőrség, bíróság, ügyvéd, okmányiroda stb.) intézése céljából szintén Nagykátára járnak elsősorban az emberek, vonattal (65 említés) és személygépkocsival (61 említés) nagyjából hasonló arányban közlekedve. Nem meglepő módon magas a Budapestre járók száma, de ez összefüggésben van a Budapestre ingázók magas számával.

Szórakozni viszonylag kevesen járnak a megkérdezettek közül, közöttük is Budapestet és Szolnok említették a legtöbben. Jól megfigyelhető, hogy ezen esetekben legszívesebben személygépkocsival közlekednek, ami összefüggésben lehet a szórakozási igény és a jövedelmi viszonyok közötti összefüggéssel is.

Piacra szintén Nagykátára járnak a megkérdezettek, elsősorban vonattal (39 említés), és személygépkocsival (35 említés). Nagyobb számban járnak még ezen kívül Jászberénybe is, főleg személygépkocsival (6 említés).

Élelmiszert legtöbben helyben vásárolnak, az előzőekben már látott módon itt is nagyjából azonos arányban gyalog (74 említés) és kerékpárral (86 említés) közlekedve. Ezen kívül sok járnak át Nagykátára személygépkocsival (13 említés) és vonattal (12 említés), valamint a ceglédi hipermarketbe, főleg személygépkocsival.

A műszaki cikkek vásárlása terén volt a legszínesebb a kép, hiszen a Nagykátán, Farnoson és Budapesten kívül sokan járnak még Ceglédre (32 említés), Jászberénybe (25 említés), valamint kisebb számban Szolnok, Tápiószele, Kecskemét neve is megtalálható az említett települések között. A leggyakoribb közlekedés eszköz Nagykátára a vonat (35 említés) és a személygépkocsi (32 említés) nagyjából azonos

arányban, Budapestre a személygépkocsi. Farmoson megint csak a kerékpárral (22 említés) vagy gyalog (19 említés) mennek vásárolni.

A ruházat és cipő vásárlását szintén több településen vásárolják a megkérdezettek. A legtöbben helybe, elsősorban kerékpárral (49 említés) és gyalog (28 említés) közlekedve. A második helyen áll Nagykáta, ahova személygépkocsival (34 említés) és vonattal (24 említés). Ezen kívül fontosabb céltelepülés még Budapest, Cegléd (19 említés) és Jászberény (25 említés) is.

7. táblázat Az egyes áruk és szolgáltatások igénybe vételének helye és a közlekedés módja a megkérdezettek körében.

	<i>Igénybevétel helye</i>	<i>Említések száma</i>	<i>Leggyakoribb közlekedési eszköz</i>	<i>Közlekedésre fordított idő (perc)</i>
<i>Háziorvosi ellátás</i>	1. Farmos	205	kerékpár	9
	2. Budapest	8	vonat	106
	3. Tápiószele	2	szgk.	10
<i>Szakorvosi ellátás</i>	1. Nagykáta	159	vonat	24
	2. Budapest	31	vonat	114
	3. Cegléd	23	szgk.	30
<i>Hivatalos ügyek</i>	1. Nagykáta	138	vonat	26
	2. Farmos	77	gyalog	9
	3. Budapest	15	vonat	110
<i>Szórakozás</i>	1. Budapest	27	szgk.	90
	2. Szolnok	16	szgk.	43
	3. Farmos	14	gyalog	8
<i>Piac</i>	1. Nagykáta	93	vonat	22
	2. Jászberény	10	szgk.	26
	3. Tápiószele	4	szgk.	8
<i>Élelmiszer</i>	1. Farmos	188	kerékpár	8
	2. Nagykáta	27	szgk.	16
	3. Cegléd	25	szgk.	27
<i>Műszaki cikk</i>	1. Nagykáta	81	vonat	23
	2. Farmos	50	kerékpár	11
	3. Budapest	36	szgk.	82
<i>Ruházat, cipő</i>	1. Farmos	91	kerékpár	9
	2. Nagykáta	60	szgk.	17
	3. Budapest	36	vonat	103

Összességében megállapíthatjuk, hogy a három legfontosabb település a lakosság ellátása szempontjából maga Farmos, valamint Nagykáta és Budapest. Ezen kívül jelentősebb szerepet kap még a szakorvosi ellátásban, és az élelmiszerellátásban Cegléd, Jászberény és Tápiószele, valamint a házi orvosi ellátásával Tápiószele. A leggyakrabban használt közlekedés eszköz helyben a kerékpár, Farmos – Nagykáta

viszonylatban a vonat és a személygépjármű, Farmos – Budapest viszonylatban pedig a vonat. Nagykáta tehát ideális elérhetőségű, hiszen a mindkét közlekedési eszköz esetben 20 perc körüli közlekedési idővel elérhetők az egyes áruk és szolgáltatások, legfeljebb azok kínálata nem megfelelő.

Összefoglalás

A Tápiómente a budapesti agglomeráció peremén fekszik, és több szempontból is jelentős mértékben függ a fővárostól. A helyi gazdaság nem kínál elegendő és megfelelő munkahelyet, és a térség központjaként funkcionáló Nagykáta sem tudja ezt pótolni. Ennek következtében a Budapestre ingázók aránya nagyon magas, ami természetesen jelentős idővesztést jelent minden nap a munkavállalóknak. Az ingázók helyzete hosszú távon nem nevezhető stabilnak, hiszen egy esetlegesen bekövetkező gazdasági visszaesés során feltételezhetően az első elbocsátottak között lennének. A helyzetet tovább rontja, hogy a térség, a közúti közlekedés szempontjából kedvezőtlen helyzetben van.

Farmos a térség tipikus települése, ahol szintén kevés munkavállaló talál helyben munkát, és azok is elsősorban a terciér ágazatban. Mivel az ingázók között itt is Budapest az elsőszámú céltelepülés, értelemszerűen vasúttal utaznak a legtöbben, pedig magával a szolgáltatással elégedetlenek az utasok (a vasútállomás a falu szélén helyezkedik el, és a szolgáltatás minőségét „csupán” közepesre értékelték). A közelebbi központi funkcióval rendelkező településekkel való kapcsolattartásban Budapesttel ellentétben, a közúti közlekedés nagy szerepet kap. A közutak állapotával, és a rajtuk tapasztalható forgalom nagyságával azonban nagyon elégedetlenek a helyi lakosok. Mindez a jövőben még sok problémát okozhat, hiszen a helyi lakosság ellátásában a vasúton is elérhető Budapesten, Nagykátán és Tápiószelén kívül Cegléd és Jászberény is fontos szerepet játszik.

Hivatkozott irodalom

- Babbie E. (1996)** *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó.
- Berényi István (1996)** *A szociálgeográfiai értelmezése*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Burányi E – Schuchmann Péter – Barta Györgyi (1999)** *A Tápiómenti kistérség területfejlesztési koncepciója*. Budapest, PESTTERV-MTA-RKK.

- Kiss B. (1968)** *Farmos község története 1968-ig*. Kézirat. Farmos.
- Marosi Sándor – Somogyi Sándor (szerk. 1990)** *Magyarország kistárjainak katasztere*. MTA-FKI. Budapest.
- Nemes-Nagy József (2004)** Új kistérségek, új városok. Új versenyzők.? *Regionális Tudományi Tanulmányok*. 9. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Kutatócsoport. 5-42 o.
- Ortutay Gyula (szerk.1977-82)** *Magyar Néprajzi Lexikon*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Papp-Váry Árpád (szerk. biz. elnöke, 1999)** *Magyarország atlasza*. Cartographia. Budapest.

Interjúk

- Nagy István*, a Famosi Agro Kft. tulajdonosa
Szinoh István, falugazdász
Bozóky Béláné, tejátvevő gondnoka
Kiss Sándor, Tápiószele és Vidéke Áfész, igazgató
Csillik Béláné, 3Ász Kft, ügyvezető igazgató
Tokaji Gyula, Seminis Hungária Seeds Ltd., igazgató
Major Nándorné, Kenguru-Gold Kft, üzemvezető
Kollár Ferenc, Általános Iskola, igazgató

A felmérés keretében rendezett lakossági fórum meghívott résztvevői (Farmos, Művelődési Ház – 2004. július 15):

- Bori Attila*, Tápiómente Területfejlesztési Társulás, kistérségi megbízott
Boros Zoltán, polgármester, Farmos
Fogarassi Gyula, Pro Régió Kht., programiroda-vezető
Kardos Endre, Magyar Turizmus RT. Budapest-Közép-Dunavidéki Regionális Marketing Igazgatóság, igazgató
Kuszák Miklós, Pest Megyei Területfejlesztési Kht. igazgató

Adatforrásokok

- KSH (2000) Földhasználat Magyarországon a 2000. évben – településsoros adatok. Budapest.
- KSH (2002) Magyar Statisztikai Évkönyv. 2001. Budapest.
- KSH (2003) Területi Statisztikai Évkönyv. 2002. Budapest.
- KSH (2003) Népszámlálás 2001. Budapest.